

Flygtningebegravelserne

De af Danmark nødtvungent modtagne Flygtninge har ikke kunnet sendes tilbage, og deres Ophold hos os maa paa-regnes i Hovedsagen at vare Aaret ud. Allerede ved deres Ankomst medbragte de Lig (ofte mange), og Dødeligheden iblandt dem har (af forstaaelige Aarsager) været temmelig stor. At skaffe disse Døde et Hvilested har været en Pligt saavel overfor Flygtningene som overfor os selv; om ikke for andet saa i simpelt sanitært Forsvar har danske Myndigheder paataget sig dette. Kort før Kapitulationen verserede der mellem danske og tyske Myndigheder Forhandlinger om Løsning af Spørgsmaalet, — Forhandlinger der som Basis dels havde et *kortvarigt* Flygtningeophold og dels en *siddende* tysk Regering — begge disse to Ting er nu fundamentalt ændret.

Flygtningebegravelserne har derefter Sted for Sted rejst deres Problem. Da det har drejet sig om tusindvis af Døde, er det i første Række blevet et Pladsspørgsmaal, — derefter tillige et økonomisk Spørgsmaal. I anden Række er kommet Spørgsmaalet om Opfyldelse af Krav om indviet Jord og i sidste Række bl. a. om Ligbrænding eller Jordefærd.

Som Sagen ligger i Midten af Juni kan det fastslaaes, at det er de danske Civilbeskyttelsesmyndigheder, der varetager det dermed fornødne, for saavidt det ikke drejer sig om Enkelttilfælde af Flygtningedødsfald i smaa Lejre, idet da Sogne-myndighederne (Kirkerne) ofte uden Vanskeligheder klarer det fornødne.

Fra de civile Myndigheders Side har man fundet det praktisk (og forsaavidt ogsaa overensstemmende med eventuelle Ønsker om Hjemføring af de Paagældende til Tyskland), at der i Krematorierne foretoges Brænding af Ligene, og at Askerne opbevaredes i Urner, som opstilledes saaledes, at de senere (eventuelt ad Aare)

let lod sig transportere sydpaa. Saadanne Brændinger er ikke blot foretaget i Hovedstaden, men ogsaa i Provinsen, hvor Flygtningelejrene er beliggende nærved et Krematorium.

I denne kollektive Brænding ligger der det saare praktiske Moment, at Askeurner optager væsentligt mindre Plads end Ligkister, og med den sterile Aske er yderligere enhver Form for Sygdomsmitte udelukket. Det oprindeligt i nogle Tilfælde praktiserede, at Asken i Urnen udleveredes de Efterladte, er af militære Sikkerhedsaarsager atter ophørt, og alle Askerne maa af samme Aarsag nu forblive i Danmark; paa Københavns Vestre Kirkegaard nedgraves de fire og fire ved Siden af hinanden og derefter i fire Lag over hinanden. Her er dels nedgravet, dels staaende til Nedgravning et Antal af ikke mindre end næsten 4000 Urner.

Imod denne kollektive Kremation kan bl. a. fremføres, at man bl. a. kan komme til at støde dem, der maatte høre til den katolske Tro; Ligbrænding er stærkt krænkende bl. a. for katolsk Tankegang og Forestillinger, og den er forbudt af Paven. Dens Iværksættelse kan skabe sjælelige Bekymringer og Lidelser hos Mennesker, hvem man intet Ondt ønsker. Foruden det allerede ovenfor anførte, om at der har maattet handles i sanitært Forsvar, kan vore Myndigheder med god Grund ogsaa paaberaabe sig en Nødsituation, paatvunget os af en Nation, med hvilke vi *de facto* var i Krigstilstand.

Ligbrænding er saa lidt som Jordefærd gratis, — den sidste koster ogsaa andet end Gravkastning, og Krematorier koster bl. a. Forbrug af i Øjeblikket dyrebare Brændstoffer. Der er derfor saavel ved Begravelser som ved Brændinger et ikke uvigtigt økonomisk Forhold, som maa klares; det maa ventes, at den landsomfattende Socialtjeneste her vil træde hjælpende til, saa at ikke lokale Omraader

paalægges uretfærdige økonomiske Byrder.

Et ikke uvæsentligt Moment er ogsaa Pladsoptagningen, — og dette rummer ikke blot et økonomisk, men ogsaa et følelsesbetonet Motiv. Det er galt, at den danske Jord optages af et Utal af Urne- og Kistebegravelser, som rettelig hører hjemme i et helt andet Land, og den danske Muld har vi Brug for til andre og produktive Formaal. Men det er følelsesmæssigt endnu værre, at aarhundredgamle Kirkegaardes Anlæg og Rammer ved Massebegravelser af Flygtninge saares eller sprænges. Tillige er det en Kendsgerning, at disse Grave i Modsætning til Slægts- og Familiegrave i By og paa Land ikke kan paaregnes at ville blive vedligeholdte, og deres større eller mindre Gravfelt vil i en Menneskealder komme til at ligge som et mere eller mindre mispydende Ar i det naturlige Kirkegaardsbillede. Ikke mindre smerteligt er det, naar nye Kirkegaarde, der skulde ligge og gro til for at tjene vore Nærmeste til et sidste Hvilested, længe før Ibrugtagningen er ønsket, bliver fyldt med hundredvis af Flygtningelig, der baade forstyrrer den naturlige Udvikling og uvilkaarligt bibringer den Kirkegaard, som man saa hen til med Sympati og en vis Forventning, et vist odiøst Skær: »Flygtningekirkegaarden«. — Den ene nye Kirkegaard efter den anden har allerede maattet tages i Brug til saadan et Formaal, og Bekostningen til Gange, der aldrig vil blive betraadt, eller Ryghække, der aldrig kommer til at skjule Bagsiden af et Gravmæle, er gjort til ingen Verdens Nytte.

Det er forstaaeligt om nogle Sogne har reageret, og man *har* kunnet nægte sin Medvirken — hvad enten det nu er et Menighedsraad, der har sagt Stop, naar de efter deres Opfattelse har ydet nok (i 200 Gravpladser som i Sønderborg), eller det er Frihedskæmperne, der besætter Kirkegaarden for at lægge sig i Vejen for det, de synes er Vandalisme (som i Bloustr-

rød), eller naar de (som i Haslev og adskillige andre Steder) siger kategorisk *Nej* til at faa Flygtningegrave paa Kirkegaardsomraadet.

Man har da maattet ty til den Udvej at begrave udenfor Kirkegaardene; flere Steder er der umiddelbart op imod Kirkegaarden lagt Rækker af Grave (Kastrup ved Vordingborg, Haslev m. fl. Steder), eller man har (som ved Bagsværd) paa bar Mark indrettet en regulær Flygtningekirkegaard. Man kommer dermed udenom at skulle gøre Vold paa noget Kirkegaardsanlæg, og vi kan her ikke undlade at fremhæve ogsaa *denne* Udvej, hvor Spørgsmaalet om Brug og Plads paa de eksisterende Kirkegaarde er aktuelt.

Naturligvis er der ved denne Ibrugtagningen af aaben Mark den Hage, at de Paagældende ikke kommer til at hvile i indviet Jord, — ligesom Indrettelsen af det paagældende Gravomraade ikke foregaar efter de eksisterende Bestemmelser om Tilvejebringelse af Kirkegaardsanlæg. Det maa dog forudsættes som selvfølgelig, at Embedslægerne kan godkende Stedet, der vælges eller er valgt; thi at vi sørger for de fremmede Døde, maa ikke under nogen Omstændigheder kunne vendes til et sanitært Angreb paa os selv. Og hvad angaar Spørgsmaalet om indviet eller ikke indviet Jord kan dette jo let ordnes for de Paagældende, idet det ved gejstlig Medvirken (dansk eller tysk) vil være gør ligt kirkeligt at indvie den benyttede Jord ved selve Jordefærden, saa en Indvending kan her kun være af formel Natur og uden praktisk Betydning.

Et Detailspørgsmaal ved Begravelserne er Brug af Trækiste eller noget andet til at lægge om de Døde. I Danmark har vi selv før maattet undvære Kister, naar Nøden bankede paa Døren; i Begyndelsen af forrige Aarhundrede præmierede Landhusholdningsselskaber Folk, som kunde flette Ligkister af Halm, og disse benyttedes ofte, og under denne Krig er et

Kunstprodukt blevet godkendt som Kiste. Vi er i 1945 igen i en Nødsituation, som i Henseende til Forbrug af Træ ikke tillader nogen Art Luksus. Selv om Anvendelse af Kister ikke just kan henregnes under Begrebet Luksus, kan det i den nuværende Situation ikke anses for hverken usømmeligt eller uværdigt, at der til Flygtningelig *ikke* anvendes Trækister; men som et Kulturfolk maa vi kræve, at man i hvert Fald svøber Ligene i et eller andet Stof, hvori Ligets Safter kan holdes sammen saalænge, til Jorden kan skjule, hvad der skal skjules. I den Henseende som i mange andre er det umuligt at henvise til, hvad Landets Undertrykkere *selv* har gjort baade ved deres egne Lig eller vore Dræbtes, især i den sidste Periode af Undergangen. Vi maa bl. a. heri vise, at vi bestandigt *er* og vil vedblive at *være* et Kulturfolk.

Flygtningegravens Istandsættelse og fremtidige Vedligeholdelse bliver derefter et sidste Problem. Her melder sig 2 Synspunkter; det første er dette, at de foran nævnte Ar i Kirkegaardsbilledet ikke maa blive for synlige, og det andet, at Gravene ikke maa ligge som Objekter for fremtidige Pilgrims- og Turistrejser til Danmarks Kirkegaarde. Vi har set, hvordan vor sydlige Nabostat igennem Aar før denne Krig og forsaavidt ogsaa før den første Verdenskrig har anvendt ethvert Motiv for at kunne lære Detaillerne i Landet at kende, — Belgien, Holland, Frankrig, Norge og endnu flere Lande har sammen med Danmark kendt »Vandrefugle« eller »Kunstmalere« eller 10-Marks-Turister, hvis

egentlige Rejser gjaldt militære Iagttagelser; til den første Verdenskrigs Slagmarker foranstaltedes nazistiske Ungdomsrejser for »at sætte tyske Grave i Stand« — faa Aar efter kastedes disse Unge som Faldskærmsfolk ned i de Egne, som de forlængst var blevet fortrolige med.

Imod en Gentagelse af dette maa vi værgе os, bl. a. ved at gøre Flygtningegravene til *ukendte Grave*. Under dette Hensyn løses iøvrigt ogsaa Istandsættelses- og Vedligeholdelsesarbejdet lettest, idet man enten tilsaar Omraadet med Græs eller tilplanter det med Buske, Forstplanter eller andet (alt under Hensyn til de specielle stedlige Forhold) samt forhindrer Anbringelse af Gravmæler for Enkeltgravene. Her maa vi være haarde og handle i nationalt Selvforsvar.

Dog — ogsaa Græsarealerne og Plantningerne skal passes og renholdes. Og dette er et økonomisk Forhold, der varer ved saalænge Fredningstiden varer, — altsaa til Formuleringen har fundet Sted. Ved Overvejelser af, hvad et Menighedsraad bør forlange godtgjort af den eller de af Statsmagtens Instanser, som det maa holde sig til, maa dette da ikke glemmes; man maa sørge for en passende Refundering saavel for Gravkastning (subs. Kremation) som for Gravstedsistsandsættelse samt Vedligeholdelse en Fredningsperiode ud. Først derefter maa Menighedsraadet siges at være befriet for Byrden fra Flygtningebegravelserne af 1945. Sker dette ikke, vil det komme til at gaa ud over Kirkegaardens Udseende og dermed over Kirkegaardskulturen i Almindelighed.

Om Ferieforhold for Landsbygravere m. fl.

Af Stiftsfuldmægtig, cand. jur. H. F. Jegsen

Foreningen for Kirkegaardskultur har paany udgivet et lille, nyttigt Skrift, der fremtræder som »Smaaskrifter Nr. 9«, og som omhandler Ferieforhold for Landsbygravere m. fl.

Den sidste Tilføjelse hentyder til, at det indeholder de Bestemmelser, der er givet af Kirkeministeriet i Cirkulære af 22. Maj 1939 angaaende Adgangen til Ferie for Kirkebetjente m. fl. udenfor København

For at orientere de besøgende er siden hen hver Grav blevet mærket med et Metalnummer, ligesom der i Mindelunden ogsaa er ophængt en Navneliste med tilsvarende Numre.

Københavns Begravelsesvæsenes Udgifter beløber sig for Opgravningsarbejdet samt Gravning af nye Grave, Jordning og Planering til ialt ca. 41.000 Kr., heri er medtaget Udgifterne til Dræningsarbejdet.

For at holde Gravene i sømmelig Stand har det været nødvendigt, at Begravelsesvæsenet til Stadighed har haft 2 Gartnere placeret i Ryvangen. For det første visnede Blomsterne hurtigt, og disse maatte fjernes, og Gravene blev i Stedet for pynetet med Gran, der stadig udskiftes for at være friskt og grønt. Dernæst var det hver Dag et Kæmpearbejde at faa Pladsen rensat for Papir, Isbægre og lign., som de besøgende uden Hensyn til Stedet stadig kaster fra sig overalt, saaledes at der i den første Tid daglig samledes flere Sække Affald.

Biskop, Dr. theol. *Fuglsang-Damgaards* manende Ord: »Drag dine Sko af, for det Sted, du staar paa, er hellig Jord« burde efterkommes lidt mere af det besøgende Publikum for at skabe det værdige Minde, de faldne Patrioter har Krav paa.

Om den endelige Ordning af Mindeskirkegården, som paa sin Laage bærer det talende Ord: Mindelunden, — foreligger der endnu ved Udgangen af 1945 desværre ingen for Offentligheden kendt Afgørelse, hverken fra Kunstnerens Side eller fra de bevilligende Myndigheders.

At det dog er Statens Opgave at give dem, der døde, for at vi alle kunde genvinde vor Frihed, en virkelig værdig Hvileplads til de seneste Tider, har der aldrig været den ringeste Tvivl eller Diskussion om.

Juleaftensdag aflagde vort Kongepar Besøg i Mindelunden, og Juleaften tændte Frihedskæmpere en Fakkelpaa hver af de Dødes Grave. —

Flygtningebegravelserne

Som det allerede i vor Artikel S. 73 ff. antydedes, kan de mange Begravelser af tyske Flygtninge være særdeles byrdefuldt for et Sogns Kirkegaard(e), og det er klart, at Begravelser af et stort Antal Lig fra et Folk, med hvem vi *de facto* har været i Krig, ikke kan være blot et lokalt Spørgsmaal, men er et Landsanliggende, hvorfor det ogsaa maatte føles urimeligt, om de lokale Samfund foruden de øvrige Fortrædeligheder og Ulemper tillige skulde bære de *økonomiske* Byrder ved Flygtningebegravelserne. Dette er da ogsaa indset af Landets øverste Myndigheder, og forsaavidt Flygtningebegravelserne betyder en saa stærk Belastning af Kirkegaardene, at de derfor maa udvides, kan der nu i Henhold til udsendt Cirkulære fra Kirkeministeriet (se Tillægsside 36) opnaas økonomisk Støtte hertil.

Dette vil altsaa ikke blot sige, at dersom der direkte maa udlægges ny Kirkegaardsjord til Flygtningebegravelser, vil der kunne opnaas Statsstøtte til de dermed forbundne Udgifter, men ogsaa at dersom en Kirkegaard bliver saaledes optaget af Flygtningebegravelser, at den for fremtidigt at kunne betjene sit Sogn maa have nyt Areal til Raadighed, vil der kunne opnaas Statstilskud hertil.

Vi henviser til Cirkulærets Ordlyd og erindrer om, at selvom mange Kirkegaarde har klaret Sagen ved at putte Flygtningelignene ned paa Steder, hvor det maaske ellers vilde have været vanskeligt at faa udlagt Familiegravsteder, saa hører saadanne Pletter dog ofte med til en naturlig Kirkegaardsreserve; og hvor denne naturlige Reserve altsaa allerede er opbrugt, vil Kravet om Udvidelse af Kirkegården melde sig adskilligt tidligere end ellers. Da Kirkegården ved ikke at tage dette Forhold i Agt vil kunne komme til at narre sig selv for en velbegrundet Statsstøtte til Kirkegaardens Udvidelse, hen-

stilles det til de enkelte Menighedsraad simpelthen at gøre op, hvor megen Plads Flygtningebegravelserne har belagt (uanset Stedet), og at lægge dette Areal til Grund for Beregninger over Kirkegaardens Krav om Støtte til Udvidelse.

Med Hensyn til Fremgangsmaaden vedrørende selve Begravelsen af Flygtningelignene skal vi her gengive det Punkt i det af Statens civile Luftværn udsendte Cirkulære, hvor det meddeler, at »De for Luftværnschefen anmeldte Lig (jfr. Punkt 1) maa ved dennes Foranstaltning ved Hjælp af Luftværnets Sanitets- og Ambulance-tjeneste begravnes efter Aftale med det lokale Begravelsesvæsen, Begravelser vil om fornødent kunne foretages i Fællesbegravelser og uden Anvendelse af Kister«. At denne sidste Passus ikke betyder, at Ligene ikke bør svøbes eller lægges i andet end netop en Ligkiste, har vi omtalt i vor tidligere Artikel om Flygtningebegravelserne (se Side 73 ff.).

Da det er hændt, at uansvarlige Personer især ved Nattetid har oprevet og bortfjernet de Gravmæler, som har været anbragt paa Flygtningegrave, ja endog paa Soldatergrave, finder vi Anledning til at fremføre, at noget saadant turde være et meget sørgeligt Udslag af Tidens Strømninger. Naar sørgende Efterladte, der her i Landet befinder sig i en trist Tilværelse i en Flygtningelejr, har brugt deres fattige Skillinger til at rejse et beskedent Mindesmærke over deres lille Barn eller en Mor, som er død i Fremmedland, skylder vi dem, at de har Fred til noget saadant; og Soldatergravene har til enhver Tid haft en særlig Ret.

Hvad der iøvrigt skal ske med Flygtningegravene og de tyske Soldatergrave, maa Staten til sin Tid træffe Afgørelse om, og vi har ikke lagt Skjul paa, at for Statens egen Sikkerhed maa den træffe en effektiv Afgørelse. Men »Publikum«s selvbestaltede Udrensning af Gravminder hører ikke hjemme i Kultursamfund.

Danmarks største Soldatergrav fra den 2. Verdenskrig

Af Graver, Kirkegaardsgartner A. Hellum

Straks efter 9. April 1940 ankom 40 tyske Soldater (antagelig fra Oslofjorden) til Frederikshavn. De blev begravet paa en Afdeling af Østre Kirkegaard, og ved denne Lejlighed blev en Overenskomst (som blev gældende omtrent under hele Besættelsen) oprettet, hvorefter det tyske Konsulat tog sig af Begravelserne, og de døde Soldater blev at betragte som udenlandske Sømænd. Alle deres Data og Dødsarsagen blev overgivet til Kirkekontoret og indført i Kirkebøgerne. Begravelsesceremonierne tog Tyskerne sig selv af.

I den følgende Tid kom saa flere og flere Begravelser, indtil vi naaede op paa 70. —

Paa dette Tidspunkt gik det op for os, at der vilde komme et langt større Antal Begravelser, end vi først havde regnet med, og vi forklarede da Tyskerne, at vi ikke med den Jord, vi havde til Raadighed, af Hensyn til Byens Befolkning kunde tage flere Begravelser, men vi vilde overlade dem et tilkøbt Areal Nord for Kirkegaardens nordlige Læbælte, og dette Forslag gik Tyskerne ind paa.

Under hele Besættelsen pointerede Tyskerne, at alle Soldater efter Krigen vilde blive gravet op og sendt til Tyskland og begravet i Hjemlandets Jord. Dette skete dog kun i eet eneste Tilfælde.

Saa kom Natten den 2. Septbr. 1940, hvor et stort Troppe-Transportskib »Pioner« med ca. 800 Mand eksploderede (eller blev torpederet). Kun faa blev reddet, og man opsamlede 240 døde, som flød i Redningsveste, og indbragte dem til Frederikshavn og Skagen. Det lykkedes ved Hjælp af samtlige Ligkisteforhandlere i hele Vendsyssel at skaffe Kister til dem alle.

Rygter om Begravelser i Bakkerne og uden Kister er ikke rigtige, og det er hel-